

Doina IONESCU

**DESPRE RESTAURAREA BISERICII-MONUMENT ISTORIC
„ADORMIREA MAICII DOMNULUI“ DIN TURCHEȘ (JUD. BRAȘOV)**

În urma unui studiu efectuat în Arhivele Naționale, Filiala Deva, în Fondul Parohiei Greco-Catolice Hunedoara, în dosarul nr. 4 din anul 1940, am descoperit corespondența între părintele Protopop Virgil Pop al parohiei greco-catolice Hunedoara și părintele paroh Daniil Purcăroi de la Oficiul Parohial Ortodox din Turcheș referitoare la restaurarea bisericii „Adormirea Maicii Domnului“.

Înainte de a prezenta cele două scrisori ale celor doi preoți, facem o scurtă prezentare a bisericii din Turcheș. Într-un peisaj pitoresc subcarpatin se situează orașul Săcele, dominat de zvelte turnuri ale bisericilor românești situate în cartierele Cernatu, Baci, Turcheș și Satulung. În 1542, după Șchei, Turcheșul și Baci ocupau primele locuri între cele 24 de localități transilvănene înscrise în registru ca participante la comerțul brașovean din acel an. Săcelenii au menționat în permanență legăturile cu românii de peste munți, legături care s-au reflectat cu pregnanță în cultura lor materială și spirituală. Lupta brașovenilor, unită cu cea a locuitorilor din Săcele și alte sate din Țara Bârsei, a făcut din această zonă singurul ținut în care unirea cu Roma nu a putut pătrunde, păstrarea ortodoxiei lărgind cadrul luptei naționale și întărind unul din firele care uneau poporul român din cele trei țări. În ultimul sfert al veacului al XVIII-lea și în primul sfert al celui următor vechile biserici de lemn din Săcele au fost înlocuite cu clădiri din cărămidă, fapt care a constituit una din dovezile de întărire economică atinsă de așezările săcelene în acea etapă.¹

În Turcheș, vechea biserică din lemn de la 1650 a fost înlocuită în 1783 cu o construcție din zidărie de cărămidă. Biserica veche a fost atestată documentar într-o cerere din 1793 a preotului Constantin Star, hirotonit în 1755 în Țara Românească, în care declară că slujește la biserica din Turcheș de 50 de ani. Pe latura de sud a bisericii se înalță o cruce ridicată în 1799 de acest preot, în locul bisericii de lemn din 1650, lucru menționat în textul de pe cruce.

Complexul de construcții din Turcheș, format din biserică, zid de împrejmuire, turn de intrare și clădirea vechii școli românești, a înlocuit, în 1783, biserica de lemn, dată înscrisă pe frumosul pristol sculptat în piatră, decorat cu profile și motive florale.²

Biserica ce poartă hramul „Adormirea Maicii Domnului“ prezintă, din punctul de vedere arhitectural, un plan treflat, având pe fațada de vest un pridvor cu arcade cu turn-clopotniță, deasupra flancat de două timpane ușor decroșate. Pridvorul este acoperit cu calote plate pe pandantivi. Nava are o boltă semicilindrică cu penetrații, continuată până la absida altarului. Traveea încadrată de absidele laterale este subliniată prin două perechi de arce-dublouri, iar în centru se ridică o turlă.³

Lăcașul de cult a fost pictat în interior și exterior în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În interior, ansamblul rural se remarcă prin scene de proporții mari, ample compoziții cu multe personaje de o deosebită expresivitate. Iconostasul, în stil baroc, sculptat în lemn și ulterior aurit, păstrează o suită de medalioane frumos pictate și cele patru icoane împărătești, executate în anul 1786 de zugravul Constantin Boghină, din Brașov. Se presupune că pictura murală aparține aceleiași

¹ Ioana Cristache-Panaît, *Bisericile românești din Săcele*, în „Magazin Istoric“, III, 1969, p. 75–93.

² *Ibidem*, p. 75–76.

³ *Ibidem*, p. 77.

talentat pictor brașovean, cunoscut cu activitate bogată, în special în Transilvania, remarcându-se cu precădere ca pictor de icoane și iconostase.

Un document de la sfârșitul secolului al XVIII-lea menționează că, la 1786, biserica era zugrăvită „și înăuntru și în afară”. După nouă decenii, în 1877, pictura din interior a fost acoperită cu un strat de var. După alte șase decenii, în 1939, stratul de var a fost înlăturat și pictura restaurată prin grija Comisiei Monumentelor Istorice.⁴

Despre restaurarea acestei picturi, presa vremii, respectiv, ziarul „Universul”, va scrie în numărul 1 din 1 ianuarie 1940 un articol intitulat „Renovarea picturii și sfințirea bisericii din comuna Turcheș, județul Brașov”. În articol se consemnează că biserica din Turcheș a fost zidită și pictată între anii 1781 și 1783, iar prin valoarea picturii, face parte dintre monumentele istorice. Cu timpul însă, fumul de la lumânări și candelă acoperind această frumoasă frescă, vechii înaintași, din lipsă de fonduri, au fost nevoiți a o vopsi în alb. Această pictură a fost descoperită întâmplător de pictorul Paul Popescu Molda, care a făcut o reparație a tâmplei. Comitetul parohial și preotul Pascu au adunat fondurile necesare pentru a scoate la lumină vechea pictură, însă nu au reușit să adune suma.

În 1939, frații Bucur și Nicolae Bunescu, comercianți, originari din comuna Turcheș, au contribuit prin mijloace proprii la strângerea sumei necesare pentru restaurarea picturii. S-a apelat la talentul pictorului Ion Mihail de la Comisia Monumentelor Istorice, care a realizat restaurarea picturii „astfel că vechea pictură în toată frumusețea ei istorică a văzut iarăși lumina zilei”⁵.

O dată cu restaurarea picturii s-au făcut și alte reparații, la care au contribuit financiar și Rezidența Regală, primăria și o parte din credincioșii parohiei.

În ziua de 26 decembrie 1939 s-a făcut sfințirea bisericii, la care au luat parte oficialitățile locale și parohienii. Au participat, printre alții: dl. dr. Voicu Nițescu, fost ministru, Nicolae Bunescu, Ștefan Comănescu, subprefect, și Moise Popa, deputat. După slujba făcută de părintele Protopop Nicolae Stinghie, asistat de preoții Iancu Bărbat, Victor Marin, Bârsan și Purcăroi, au luat cuvântul domnii Voicu Nițescu, părintele Purcăroi și Nicolae Bunescu despre „săvârșirea acestei frumoase fapte”⁶.

Acest articol a fost citit la acea vreme de părintele Protopop Virgil Pop, paroh al Epitropiei greco-catolice din Hunedoara, care era în căutarea unui bun restaurator pentru restaurarea picturii bisericii Sf. Nicolae din Hunedoara. În urma acestui articol părintele scrie, la 8 februarie 1940, părintelui Daniil Purcăroi de la Oficiul Parohial Ortodox Român din Turcheș, cerându-i unele lămuriri asupra demersurilor ce trebuie făcute pentru restaurarea picturii, punându-i totodată o serie de întrebări ce-l interesau în legătură cu suprafața de pictură restaurată, mărimea bisericii și o serie de date despre pictor.

Menționăm un fragment din scrisoare:

„Pictorul Ion Mihail a fost trimis oficial de Comisiunea Monumentelor Istorice, ori doară D-voastră l'ați angajat cu aprobarea ulterioară a Comisiunii ? Câtă vreme a lucrat și pe cât onorar ? Care este adresa pictorului Mihail ? Sunteți mulțumiți deplin de felul cum a executat lucrarea ? Fiind și noi în căutarea unui pictor expert cu deosebire că la noi pictura nu a fost văruiată ca la Dvs.”.

⁴ *Ibidem*, p. 78.

⁵ *Renovarea picturii și sfințirea bisericii din comuna Turcheș, județul Brașov*, în „Universul”, nr. 1/1 ianuarie 1940.

⁶ *Ibidem*.

Scrisoarea se încheie cu rugămintea ca, păstrând „discreția cuvenită“, să i se dea lămuririle cerute, mulțumind anticipat. Semnează: Virgil Pop, paroh protopop roman-unit, Hunedoara la 8 februarie 1940.

La scurtă vreme, pe 13 martie 1940, părintele Daniil Purcăroi răspunde scrisorii și întrebărilor puse de părintele Protopop Virgil Pop, menționând că biserica are în interior cam 700 m², fiind în întregime pictată, dar în decursul timpului a fost spoită cu var „peste întreaga pictură de la strane de jos, pereți laterali, întreaga boltă și turla. Noi înainte cu doi ani am cerut Comisiunii Monumentelor Istorice din București să ne trimită un expert pentru întocmirea devizului de restaurare a lucrărilor. Comisiunea a trimis pe pictorul Mihail specialist în astfel de lucrări și am avut norocul de a angaja personal pe pictor să scoată la iveală pictura și s’o curețe pentru suma de 250.000. Comisiunea l’a trimis oficial numai să ne întocmească devizul pentru a nu fi speculați de alți pictori, iar noi l’am rugat să ne execute d-sa lucrarea. Lucrarea a durat șase luni, fiind foarte migăloasă. Adresa pictorului Mihail este: Ion Mihail pictor, Comisiunea Monumentelor Istorice București (Ministerul Cultelor și Artelor) sau la locuință: Strada Știrbei Vodă 65, București. În ceea ce privește execuția suntem foarte mulțumiți. Biserica Sfinției Voastre fiind atât de veche trebuie să fie declarată monument istoric și’n acest caz trebuie să Vă adresați Comisiunii Monumentelor Istorice care singură are dreptul a executa astfel de lucrări și a designa pictorul“.

Preotul paroh încheie scrisoarea menționând că pictorul Mihail va veni cu siguranță la fața locului, iar restaurarea picturii va fi mai ușor de realizat având în vedere faptul că „pictura este numai afumată“.

În baza acestor informații primite, părintele Protopop Virgil Pop va face toate demersurile în vederea obținerii aprobărilor necesare pentru începerea lucrărilor de restaurare a picturii păstrate în biserica Sf. Nicolae din Hunedoara.

Documentele, existente la Arhivele Naționale Filiala Deva, prezintă toate intervențiile făcute de vrednicul părinte Protopop încă din anul 1934 pentru obținerea de fonduri, aprobări și

devize, pentru a putea repara biserica atât la exterior, cât și în interior, conștient fiind de calitatea excepțională a ansamblului mural și a icoanelor adăpostite aici, realizate de talentați și valoroși pictori români, peregrini prin ținuturile hunedorene începând cu ultimul sfert de secol XV și continuate în secolul al XVII-lea și prima jumătate a veacului al XVIII-lea.

